

TARBIYASI OG'IR, DEVIANT O'QUVCHILAR PROFILAKTIKASI*Shodiyeva Gulrux*

Annotatsiya: Zamonaviy dunyoda deviant xatti-harakatlar muammosi ayniqsa keskin. Iqtisodiy tengsizlik, ommaviy globallashuv, axborotdan erkin foydalanish, demokratiyaning rivojlanishi, shuningdek, ijtimoiy hodisalar ko'pincha o'smirlar muhitida salbiy reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Yoshlar adolatsizlikka qarshi isyon ko'taradilar, axloqiy me'yorlarni o'rnatdilar yoki o'rnatdilar. Ko'pincha bu norozilik nafaqat yosh "inqilobiy" ga, balki butun jamiyatga zarar keltiradigan o'ta xavfli shakllarga aylanadi. Deviant xatti-harakatlarning oldini olish va uning sabablarini bartaraf etish uchun siz odamga tushunadigan va umumiy manfaatlarga ega bo'lgan guruhni topishda yordam berishingiz kerak. Ushbu maqolani tahlil qilish jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik va obyektivlik usullaridan keng foydalanildi. O'smirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasining shakllanish tarixi qiyosiy tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: Deviant, yoshlar, xulq-atvor, og'ish, profilaktika, akslok meyorlar, o'grilik, ichkilikbozlik, giyoxvandlik, oz yoniga kasd kilish, o'spirinlar.

Jamiyatimizda yoshlar tarbiyasida ayrim bo'shliqlar vujudga kelayotganini dunyoqarashi past, bilimi zaif, yosh bo'lsada, jinoyatga qo'l urgan, giyohvandlikga moyil, ichkilik va chekishga ruju qo'ygan, o'qishga qiziqmaydigan, tarbiyasi og'ir bolalarning borligi tashvishli holdir. Bolaning maktab vaqtida shakllanishida o'qituvchi, mutaxassis pedagog xodimlar, ya'ni sinf rahbarlari va boshlang'ich sinf o'qituvchilarining roli kattadir.

Ta'lim muassasasida tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan amalga oshiriladigan ishlar tartibi:

Tarbiyasi og'ir bolalar va noqobil oila farzandlari uchun alohida kuzatuv ishlarini olib borish;

- Tarbiyasi og'ir bolaning yashash joyida ham nazoratga olinishini ta'minlash;
- Voyaga yetmagan oquvchilarning ijobiy yoki salbiy tomonga o'zgarishini doimiy nazorat qilib borish;
- Mahallada hamda maktabda tarbiyasi og'ir bolaning qiziqarli ish bilan shug'ullanishini ta'minlash.
- Mahallada tarbiyaning ta'sirini oshirish;
- Darslarga sababsiz kelmay qolgan o'quvchilar haqida aniq ma'lumotlarga ega bo'lish, ular bilan darhol profilaktik ishlarni amalga oshirish;
- Har bir o'quvchining oilaviy sharoiti bilan birga psixik, fizik rivojlanishini kuzatib borish;

- O'quvchilarning oilaviy sharoitini o'rganib, ularning ota-onalari haqida ko'proq ma'lumotga ega bo'lish;
- Maktab psixologi bilan hamkorlikda tarbiyasi og'ir o'quvchilarning psixik holatlarini kuzatib borish.

Bola tarbiyasida birinchi galda oilaviy tarbiyani, ya'ni oiladagi sog'lom munosabatni qaror toptirish "oila-maktab" hamkorligini to'g'ri yo'lga qo'yish, bolani balog'at yoshiga xos xususiyatlarini to'g'ri anglagan holda, tarbiya jarayoniga maqsadli yondashish, ko'plab salbiy omillarni kelib chiqishining oldini oladi. Ma'lumki, oilaning ijtimoiy-psixologik sog'lomligi iqtisodiy omillar bilan ham bog'liq. Oilada ota-onaning egallagan kasbhunari, jamiyat hayotining rivojiga qo'shayotgan hissalar, ularning kasbiy faol harakat qilishlari kabilar oila byudjetiga o'z ta'sirini ko'rsatishi barobarida, farzandlar tarbiyasida ham o'z aksini topadi. Oiladagi o'zaro hurmat, hissiy bir-biriga intilib yashash, oilaviy yakdillik, oilani barqaror bo'lish omilidir. Maktab sharoitida o'qituvchi-ustozlarning shirin so'zi, bolaga nisbatan kamtarona muomalasi, hamisha bolani o'ziga yaqin olib, o'z vaqtida to'g'ri maslahatlar berib borishlari, bola qalbiga yo'l topish omili hisoblanadi. Shunday ekan, o'quvchilar orasida, ya'ni turli xarakterli bolalarning har biriga yakka tartibdagi yondashuvlar asosida ularning xatti-harakatlarida kuzatilayotgan nojo'ya holatlarning oldini olish mumkin. Bolani anglash, uning qalbiga yo'l topish, dunyoni anglash bilan barobardir.

Deviant (deviant) xatti-harakatlar odatda ma'lum bir jamiyatda o'rnatilgan me'yorlarga mos kelmaydigan ijtimoiy xatti-harakatlar deb ataladi. O'smirlarning xatti-harakatlaridagi og'ishlar nafaqat e'tiborni jalb qiladigan, balki ota-onalar va o'qituvchilarni ham ogohlantiruvchi xususiyatlar va ularning namoyon bo'lishi sifatida tushuniladi. Xulq-atvorning bu xususiyatlari nafaqat umume'tirof etilgan me'yorlar va talablardan chetga chiqishni ko'rsatibgina qolmay, balki kelajakdagi huquqbuzarliklarning boshlanishi, kelib chiqishi, axloqiy, ijtimoiy, huquqiy normalar, huquqiy talablarning buzilishini ham o'z ichiga oladi va atrofdagi odamlarga, jamiyatga xavf tug'diradi. Bolalar bilan profilaktik.

O'smirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasi. O'smirlik yoshida deviyatsiya namoyon bo'lishining tinimisiz oshib borishi ijtimoiy pedagog oldida bu o'smirlar bilan ishlashning yangi usullari, texnologiyalarini izlash va ularga tadbqiq etish vazifasini qo'yadi. Ilmiy nazariy va amaliyotda ikki asosiy texnologiya-profilaktika va rehabilitatsiya keng tarqalgan. Profilaktika-o'smirlar xulq-atvorida ijtimoiy normalardan og'ishning turli shakllarini keltirib chiqaruvchi asosiy sabab va sharoitlarni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy, tibbiy, tashkiliy, tarbiyaviy va davlat tadbirlarining majmuasidir. U asosan bolani o'rab turuvchi muhitga bog'liq bo'ladi. Profilaktika chora-tadbirlarini amalga oshirayotganda ijtimoiy pedagog quyidagi qoidalarga suyanadi: Ijtimoiy madaniy normani o'zlashtirish shaxs ijtimoiylashuvi jarayonida amalga oshadi. Qadriyatlar, g'oyalar va boshqa ramziy tizimlar

majmuasini o'zlashtirmay inson jamiyatning to'la qonli a'zosi sifatida faoliyat yurita olmaydi. Ijtimoiy madaniy normaning muxolifi bolalarning ijtimoiy madaniy va pedagogik qarovsizligi bo'lib, u nafaqat bola rivojining g'ayrinormal alomati balki uning zimmasiga anomal ijtimoiy holatlarni yuklatishning natijasi sifatida qaraladi. Bolalar qarovsizligining profilaktikasi nafaqat mavhum ijtimoiy madaniy normadan balki muayyan sharoitda yashashga majbur bo'lgan boladan kelib chiqishi lozim.

4. Bola reabilitatsiyasi faoliyat sub'ekti, ijtimoiy sub'ekt va shaxs darajasida amalga oshirilishi kerak. "Profilaktikasi" atamasi o'zi noxush oqibatlarini keltirib chiqaruvchi sabablarni bartaraf etish ma'nosini bildiradi. Ijtimoiy og'ishlar turli sabab va holatlardan kelib chiqishini inobatga olsak.

Agar o'smir ko'cha muhitiga, mushtlashuvchilarga, rokerlarga yoki haddan tashqari sevuvchilarga tushib qolsa, unda u salbiy manfaatlar va kattalarning xatti-harakatlariga bo'lgan istakni shakllantiradi. Bu erta jinsiy tajriba, giyohvand moddalar va spirtli ichimliklarni iste'mol qilishni talab qiladi. Bunday hodisalarning asosiy sababi ota-onalarning beparvosi, bolaga etarlicha e'tibor bermaslik, beparvolik. Shuning uchun, deviant xatti-harakatlarning dastlabki belgilarida o'qituvchilar ota-onalari bilan o'zaro munosabatda bo'lib, oilaviy muhitni aniqlab olishlari kerak. Deviant (deviant) xatti-harakatlar odatda ma'lum bir jamiyatda o'rnatilgan me'yorlarga mos kelmaydigan ijtimoiy xatti-harakatlar deb ataladi. O'smirlarning xatti-harakatlaridagi og'ishlar nafaqat e'tiborni jalb qiladigan, balki ota-onalar va o'qituvchilarni ham ogohlantiruvchi xususiyatlar va ularning namoyon bo'lishi sifatida tushuniladi. Ommaviy. Xulq-atvorning bu xususiyatlari nafaqat umume'tirof etilgan me'yorlar va talablardan chetga chiqishni ko'rsatibgina qolmay, balki kelajakdagi huquqbuzarliklarning boshlanishi, kelib chiqishi, axloqiy, ijtimoiy, huquqiy normalar, huquqiy talablarning buzilishini ham o'z ichiga oladi va atrofdagi odamlarga, jamiyatga xavf tug'diradi. Bolalar bilan profilaktik ishlarning turli shakllari mavjud:

1. Professional psixologlar ishtirokidagi o'yinlar va treninglar, unda kattalarning vazifasi bolaning o'z shaxsiga to'g'ri munosabatini shakllantirishdir.

2. Deviant xulq-atvor mavzusida darslar va ma'ruzalar, o'spirinlarga nima uchun Konstitutsiya buzilishi mumkin emasligi va u nimaga tahdid solishini tushuntirish.

3. Deviant xatti-harakatlarning oldini olish uchun bir nechta sinflar seriyasini o'z ichiga olgan dasturlar.

O'smirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasi. O'smirlik yoshida deviyatsiya namoyon bo'lishining tinimisiz oshib borishi ijtimoiy pedagog oldida bu o'smirlar bilan ishlashning yangi usullari, texnologiyalarini izlash va ularga tadbiiq etish

vazifasini qo'yadi. Ilmiy nazariy va amaliyotda ikki asosiy texnologiya-profilaktika va rehabilitatsiya keng tarqalgan. Profilaktika-o'smirlar xulq-atvorida ijtimoiy normalardan og'ishning turli shakllarini keltirib chiqaruvchi asosiy sabab va sharoitlarni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy, tibbiy, tashkiliy, tarbiyaviy va davlat tadbirlarining majmuasidir. U asosan bolani o'rab turuvchi muhitga bog'liq bo'ladi. Profilaktika chora-tadbirlarini amalga oshirayotganda ijtimoiy pedagog quyidagi qoidalarga suyanadi:

1. Ijtimoiy madaniy normani o'zlashtirish shaxs ijtimoiylashuvi jarayonida amalga oshadi. Qadriyatlar, g'oyalar va boshqa ramziy tizimlar majmuasini o'zlashtirmay inson jamiyatning to'la qonli a'zosi sifatida faoliyat yurita olmaydi.

2. Ijtimoiy madaniy normaning muxolifi bolalarning ijtimoiy madaniy va pedagogik qarovsizligi bo'lib, u nafaqat bola rivojining g'ayrinormal alomati balki uning zimmasiga anomal ijtimoiy holatlarni yuklatishning natijasi sifatida qaraladi.

3. Bolalar qarovsizligining profilaktikasi nafaqat mavhum ijtimoiy madaniy normadan balki muayyan sharoitda yashashga majbur bo'lgan boladan kelib chiqishi lozim.

4. Bola rehabilitatsiyasi faoliyat sub'ekti, ijtimoiy sub'ekt va shaxs darajasida amalga oshirilishi kerak. "Profilaktikasi" atamasi o'zi noxush oqibatlarni keltirib chiqaruvchi sabablarni bartaraf etish ma'nosini bildiradi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. ПУЛАТОВ Ш.Н. XIX аср оксири - XX аср бошларида Хиндистондаги ийтимойий-сийосий вазият. Академические исследования в области педагогических наук. Том 1. 2020 468-474 С.
2. Djuraev Sh.S., Abu Ali ibn Sinoning falisafiy karashlarida bakst-saodat masalasi // Академические исследования в области педагогических наук 2 (Spesvipusk 1), 395-401 s.
3. Saidov S.A., Ibn ali-Mukaffaning islami tarjima san'atiga koshgan xissasi. // «Восточное Возрождение: Инновационные, образовательные, естественные и социальные науки» Научный журнал Том 1, 2021. 332-336 S.
4. <http://genderi.org/>
5. <https://samarapedsovet.ru>